

Zmiany programowe w oświacie a edukacja leśna

Ilona Mrowińska

Wstęp

Edukacja leśna prowadzona przez Lasy Państwowe (LP) jest trudnym i odpowiedzialnym zadaniem, w którym nie można pominąć formalnego systemu oświaty. Aby cele i treści edukacji leśnej były skutecznie realizowane, konieczna jest aktualna wiedza na temat celów i treści edukacji szkolnej, a także na temat problemów, z jakimi zmagają się najważniejsi partnerzy w edukacji leśnej, czyli placówki oświatowe. Od kilku lat w polskich szkołach zachodzą intensywne zmiany. Związane są one z kolejną reformą programową. Leśni edukatorzy powinni dostrzec korzyści oraz nowe płaszczyzny współpracy, jakie stwarzają zmiany programowe i zmiany w organizacji pracy szkoły.

Założenia nowej reformy programowej

Reforma programowa ma na celu dostosowanie kształcenia do zmieniającej się rzeczywistości. Zmiany programowe mają uczynić szkołę bardziej skuteczną, przyjazną i nowoczesną. Reformy w polskiej oświacie, które miały miejsce na przestrzeni ostatnich lat, nie spełniły swojej funkcji. Świadczy o tym m.in. niedościgniony wzór idei kształcenia, zawarty w słowach wybitnego pedagoga Janusza Korczaka (1879-1942), który autorzy obecnej reformy objęli sobie za motto:

*„Nie zmuszaj dzieci do aktywności,
lecz wyzwalaj ich aktywność.
Nie każ myśleć,
lecz twórz warunki do myślenia.
Nie żądaj, lecz przekonuj.
Pozwól dziecku pytać i powoli rozwijaj jego umysł tak,
aby samo chciało wiedzieć...”*

Podstawę prawną do wprowadzenia zmian programowych stanowią następujące akty prawne:

1. Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie Ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458).
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.

Kalendarz reformy przewiduje zakończenie głównych zmian programowych i organizacyjnych do roku 2015, a zakończenie wdrażania reformy w roku 2017. Bardzo ważny okaże się przyszły rok szkolny 2012/2013, ponieważ zmiany obejmą uczniów przyszłych klas czwartych szkoły podstawowej oraz uczniów pierwszych klas szkół średnich.

Podstawowe idee wchodzących zmian to przede wszystkim więcej swobody w organizacji pracy szkół, ale jednocześnie więcej odpowiedzialności za precyzyjnie opisane efekty końcowe. Jako najważniejsze cele reformy wymienia się m.in. zapewnienie wysokiej jakości

kształcenia oraz poprawę efektów kształcenia w gimnazjum i liceum. Z tych przesłanek wynikają nowe rozwiązania:

1. Treści nauczania nie mogą powtarzać się w podstawie programowej dla różnych przedmiotów.
2. Nie przewidziano ścieżek edukacyjnych. Treści ścieżek przypisano do konkretnych przedmiotów.
3. Wiadomości oraz umiejętności, które uczniowie mają zdobyć na kolejnych etapach kształcenia, wyrażone są w języku wymagań.
4. Dzięki możliwości nierównomiernego rozłożenia godzin w trakcie roku szkolnego można zorganizować całe dni nauki poza szkołą (np. tzw. „zielone szkoły”).
5. Nastąpiło połączenie programowe gimnazjum i liceum, aby wydłużyć czas na realizację podstawowego cyklu kształcenia.
6. Od klasy drugiej liceum wprowadzono indywidualizację ścieżki kształcenia.
7. Wzrosła ranga pracy w zespołach, realizowana metodą projektu edukacyjnego.

Edukacja przyrodnicza na poszczególnych etapach kształcenia

Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej

Nauczanie przyrody w szkole podstawowej ma na celu nabycie przez ucznia umiejętności samodzielnej obserwacji zjawisk przyrodniczych. Kształtowane jest myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody. Autorzy nowej podstawy programowej w zakresie edukacji przyrodniczej podkreślają, że prawidłową realizację wielu zagadnień zapewnią przede wszystkim zajęcia terenowe. W podstawie programowej znajdujemy zapis: „Szkoła powinna zapewnić warunki bezpiecznego prowadzenia zajęć badawczych i terenowych, obserwacji i doświadczeń”. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na wymóg bezwzględnego przestrzegania przez dyrekcję szkoły oraz nauczycieli poszczególnych przedmiotów zapisów podstawy programowej. Analiza tych zapisów w zakresie edukacji przyrodniczej prowadzi do wniosku, że zmiany dotyczą nie tyle nauczanych treści, co procedur osiągania celów. Podkreślone jest samodzielne działanie ucznia, rozbudzanie zainteresowań, aktywność, praca zespołowa, stosowanie różnorodnych i atrakcyjnych dla ucznia metod i technik kształcenia.

Edukacja przyrodnicza w gimnazjum

Nauczanie zagadnień przyrodniczych w gimnazjum ma na celu nabycie przez ucznia umiejętności samodzielnej obserwacji zjawisk przyrodniczych, ich dokumentowania i interpretacji. Kształtowane jest myślenie naukowe, umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów, a także umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody. W podstawie programowej w zakresie przedmiotu biologia znajdujemy zapis: „Uczeń dokonuje obserwacji w terenie przedstawicieli pospolitych gatunków roślin i zwierząt, obserwacji liczebności, rozmieszczenia i zagęszczenia wybranego gatunku rośliny zielnej.” Oznacza to, że przynajmniej jednokrotnie podczas nauki ucznia w gimnazjum nauczyciel biologii powinien zorganizować zajęcia terenowe, aby zrealizować powyższy zapis. Analiza nowej podstawy programowej w zakresie edukacji przyrodniczej w gimnazjum prowadzi do wniosku, że zmiany dotyczą uaktualnienia treści, uwypuklenia zagadnień i umiejętności użytecznych w życiu codziennym, w nowoczesnym, informatycznym społeczeństwie. Kładziony jest

nacisk na działanie ucznia w zespole, rozbudzanie zainteresowań, aktywność, promowanie działań w ramach projektów uczniowskich.

Edukacja przyrodnicza w szkole ponadgimnazjalnej

Po okresie wyposażenia uczniów w solidny fundament wykształcenia ogólnego (gimnazjum i pierwsza klasa liceum), od klasy drugiej liceum następuje indywidualizacja ścieżki kształcenia. Wybrane przedmioty mają być realizowane w zakresie rozszerzonym (np. biologia). Dla uczniów, którzy nie wybiorą zakresu rozszerzonego z geografii, biologii, fizyki czy chemii, ponieważ wybiorą do pogłębiania wiadomości przedmioty humanistyczne, obowiązkowy będzie blok przedmiotowy – przyroda, przedstawiający w ujęciu problemowym syntezę wiedzy z nauk przyrodniczych. Zajęcia w ramach przyrody mają służyć utrwaleniu postawy naukowej wobec świata oraz rozbudzeniu zaciekawienia jego bogactwem i dostrzegania holistycznego charakteru nauk przyrodniczych. Treści nauczania wydobywają poszczególne wątki wiedzy przyrodniczej, odnoszące się do ważnych zagadnień naszej cywilizacji. Prowadzone zajęcia – przez nauczycieli różnych specjalności – powinny mieć charakter interdyscyplinarny.

Interesujące zapisy, z punktu widzenia edukacji leśnej, znajdujemy w podstawie programowej w zakresie przedmiotu – biologia. Wynika z nich, że dla uczniów liceum przewidziano obowiązkowo co najmniej jedną wycieczkę „do najbliższej położonego obszaru chronionego w celu zapoznania się z problematyką ochrony ekosystemów”. Natomiast w komentarzu do podstawy programowej biologii realizowanej w zakresie rozszerzonym zalecane są „co najmniej dwie wycieczki (zajęcia terenowe) umożliwiające pogłówną realizację takich działań, jak ekologia i różnorodność organizmów”. Z powyższych zapisów wynika, że leśnicy mogą spodziewać się zwiększonego zainteresowania ofertą Lasów Państwowych, przede wszystkim ze strony szkół ponadgimnazjalnych.

Szkolny projekt edukacyjny jako nowa płaszczyzna współpracy leśników ze szkołą

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 sierpnia 2010 r. nakłada na gimnazja obowiązek zorganizowania pracy metodą zespołowego projektu edukacyjnego. Rozporządzenie dotyczy uczniów klas, w których obowiązuje nowa podstawa programowa kształcenia ogólnego. W rozporządzeniu projekt zdefiniowano w następujący sposób: „Projekt edukacyjny jest zespołowym, planowym działaniem uczniów, mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu”. Praca metodą projektu i wymóg publicznej prezentacji jego efektów umożliwiają uczniom kształcenie umiejętności pracy w zespole, w tym planowania, współpracy i komunikacji. Uczniowie rozwijają umiejętność sprawnego posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, a także umiejętność wyszukiwania, selekcjonowania i krytycznej analizy informacji. Są to jedne z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w trakcie nauki w gimnazjum, ujęte w nowej podstawie programowej kształcenia ogólnego. Informacje o udziale ucznia w realizacji projektu edukacyjnego oraz temat projektu wpisuje się na świadectwie ukończenia gimnazjum. Znaczenie pracy uczniów metodą projektu jest tak istotne również w związku z rosnącym znaczeniem edukacji pozaszkolnej we współczesnym świecie. W założeniach programu MEN „Szkoła z pasją” jest mowa o tym, że „Szkoła to nie tylko lekcje... Szkoła umożliwia również prowadzenie ciekawych działań pozalekcyjnych, współtworzonych przez organizacje pozarządowe. Jest to jeden ze sposobów wzbogacenia oferty szkoły...” Działania uczniów

metodą projektu są doskonałym sposobem na „prowadzenie ciekawych działań pozalekcyjnych.” I tu otwiera się szansa na wpisanie edukacji leśnej do codziennej pracy szkoły, poprzez realizację projektów edukacyjnych o leśnej tematyce. Warto skorzystać z istniejących przykładów tych działań jako swoistej inspiracji.

Przykładem projektu uczniowskiego o leśnej tematyce jest międzyprzedmiotowy projekt, obecnie realizowany w Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Brodach (Nadleśnictwo Lubsko), pt. „Czy lasy są dla ludzi?”. Inspiracją dla autorów projektu – zespołu nauczycieli różnych przedmiotów – były obchody Międzynarodowego Roku Lasów w 2011 roku. Uczniowie w ramach działań pozalekcyjnych według własnych pomysłów wzbogacą wiedzę o lasach swojego regionu i leśnictwie, jednocześnie realizując zapisy podstawy programowej w zakresie różnych przedmiotów: biologii, geografii, chemii, fizyki, techniki, matematyki i języka polskiego (z odpowiednimi rozszerzeniami dotyczącymi leśnej tematyki). Aby właściwie wykonać zadania określone w ramach projektu, uczniowie muszą skontaktować się z miejscowymi leśnikami, odwiedzić najbliższy ośrodek edukacji leśnej, zajrzeć na stronę internetową nadleśnictwa, zapoznać się z leśnymi informatorami, mapami i przewodnikami. Inspirując się powyższym pomysłem, warto opracować własny, dostosowany do specyfiki regionu i warunków działania miejscowej szkoły, scenariusz leśnego projektu edukacyjnego. Nauczyciele chętnie skorzystają z atrakcyjnego pomysłu, a współpracujące nadleśnictwo będzie mogło skutecznie realizować cele edukacji leśnej. Obie strony odniosą z tej współpracy korzyści nie do przecenienia.

Podsumowanie

Założenia nowej reformy oświatowej są niezwykle istotne z punktu widzenia edukacji leśnej. Podstawa programowa precyzyjnie określa treści nauczania na każdym etapie kształcenia, zachęcając jednocześnie do ich wzbogacania i pogłębiania. Takim pogłębieniem mogą okazać się treści edukacji leśnej. Należy tylko dostrzec szansę, jaką stwarzają zmiany w organizacji pracy szkoły i wprowadzane nowe działania, takie jak szkolny projekt edukacyjny. Zmiany, jakie następują w formalnej edukacji, powinny powodować ewolucyjne zmiany w edukacji pozaszkolnej, w tym edukacji leśnej. Jeżeli treści, metody i formy edukacji leśnej będą modyfikowane zgodnie z kierunkami zmian zachodzącymi w szkole, tym chętniej nauczyciele i wychowawcy będą z Lasami Państwowymi współpracowali, a działania leśników w realizowaniu założeń edukacji leśnej będą bardziej skuteczne.

Literatura

- Mrowińska I., Mrowiński P. 2003. Treści edukacji leśnej oraz ich realizacja. W: Poradnik edukacji leśnej. Zeszyt 5. CILP, Warszawa.
- Podstawa programowa z komentarzami. Tom 5. Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum. MEN, Warszawa.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, opublikowane w dniu 15 stycznia 2009 r., w Dzienniku Ustaw Nr 4, poz. 17.
- Strzemieczny J. Jak organizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne. Poradnik dla dyrektorów, szkolnych organizatorów i opiekunów projektów, http://www.ore.edu.pl/images/files/Poradnik_Jak%20organizowac%281%29.pdf
- Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie Ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 56, poz. 458).
- <http://www.reformaprogramowa.men.gov.pl>

Summary: Curriculum changes in education and forestry education.

Forest Education conducted by State Forests is a task which can not ignore the formal education system. For several years in Polish schools undergoing intensive changes related to the curriculum reform – its objectives are extremely important from the standpoint of forest education. If the content, methods and forms of forest education are modified in accordance with the directions of the changes taking place in the school, the more likely teachers will cooperate with the State Forests, and activities of foresters will be more effective in order to meet the forest education assumptions. One should notice opportunity to develop a wider platform for cooperation, which create changes in the organization of the school and introduced new methods of operations, such as the education project exercise. An example of a project on forest management issues is an interdisciplinary project carried out in the Adam Mickiewicz Gymnasium in Brody (Forestry Lubsko) entitled “Are forests for the people?” (attached). The inspiration for the authors of the project was a celebration of International Year of Forests 2011.

Keywords: forest education, education, curriculum reform, a new core curriculum, an educational project

Iłona Mrowińska

Ośrodek Edukacji Przyrodniczo-Leśnej w Jeziorach Wysokich
Nadleśnictwo Lubsko
oepl@op.pl